

*Роговенко Олег Володимирович*

старший викладач

кафедри державно – правових

дисциплін та українознавства

Сумського національного

аграрного університету

## **ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ПРИБЕРЕЖНОЇ СМУГИ МОРІВ ЯК КОМПЛЕКСНОГО ОБ'ЄКТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

## **TO THE PROBLEM OF FORMATION OF SEA COASTAL ZONE AS A COMPLEX SUBJECT OF LEGAL REGULATION**

### **Анотація.**

**Зроблено аналіз екологічного та іншого законодавства в частині охорони, використання та відтворення окремих частин водних та земельних ресурсів. На основі проведеного науково-практичного аналізу пропонується закріпити у чинному законодавстві України новий комплексний об'єкт правового регулювання «прибережна смуга морів»**

**Ключові слова:** охорона навколишнього середовища, охорона водних ресурсів, прибережна смуга морів.

### **Аннотация.**

**Сделан анализ экологического и другого законодательства в части охраны, использования и возрождения отдельных частей водных и земельных ресурсов. На основе проведенного научно – практического анализа предложено закрепить в действующем законодательстве Украины новый комплексный объект правового регулирования «прибрежная полоса морей».**

**Ключевые слова:** охрана окружающей среды, охрана водных ресурсов, «прибрежная полоса морей».

## **Summary**

**Nature protection law and other acts regulating protection, use and recreation of certain parts of water and land resources are analyzed in the article. On the basis of scientific and practical analysis the author suggests that sea coastal zone should be introduced in legislation as a subject of legal regulation.**

**Key words:** nature protection, water resources protection, sea coastal zone.

У юридичній літературі під об'єктами правовідносин традиційно розуміють ті блага, з приводу яких складаються дані правовідносини: з приводу будь-яких об'єктів матеріального світу (природні об'єкти у вигляді їхніх елементів, цілісних об'єктів, природних комплексів і навколишнього природного середовища в цілому), або з приводу якогось конкретного порядку (порядку експлуатації та охорони цих об'єктів).

У науковій літературі природа розглядається або як сукупний (комплексний) об'єкт правової охорони, або як об'єкт, який складається з окремих частин (ресурсів, територій тощо). Наприклад, у юридичній літературі відзначається, що природа може розглядатися або як комплексний, сукупний об'єкт матеріального світу, що містить усі природні елементи, або як складовий об'єкт охорони природи, що поділяється на природні об'єкти та природні ресурси, до яких належать земля, надра, води, ліси, тваринний і рослинний світ та ін. [9].

Природні об'єкти як об'єкти екологічних правовідносин характеризуються двома основними властивостями, що впливають на зміст правовідносин: а) природний характер походження об'єктів породжує виникнення незайомих для правовідносин інших галузей права, види

екологічних правовідносин; б) перебування об'єктів природи в природних екологічних зв'язках викликає до життя правовідносини, на які накладає відбиток механізм дії об'єктивних законів природи [5].

Не існує чітко встановлених вимог до кількості та якості об'єктів правовідносин. Так, В.І.Андрейцев зазначає, що "у реальних правовідносинах землі виступають як конкретні категорії земель України, перелік яких новий ЗК України визначив вичерпним..., обмеживши їхній земельно-правовий режим" [2]. Критичний підхід до прогалин Земельного Кодексу України виявляє неузгодженість між чинним законодавством і науковими розробками провідних фахівців галузі, тобто неможливо встановити ту чи іншу кількість категорій земель.

Теорія екологічного права не встановлює визначеного переліку об'єктів природи, що наповнюють собою закони та підзаконні акти, які породжують правовідносини, що виникли в межах певного об'єкта. Аналіз земельного та водного законодавства в межах взаємного впливу морів України на берег і берега на морські води показав, що Водний кодекс України і Земельний кодекс України не мають однозначні щодо названої проблеми. Кожний із зазначених кодексів до предмета свого регулювання включає й землі, зайняті морями, і прибережні захисні смуги, що не відповідає переліку об'єктів, наведеному у відповідних статтях указаних кодексів.

Тобто фактично правовідносини виникають навколо тих об'єктів природи, які не визнані ні Водним кодексом, ні Земельним кодексом як такі, що існують фактично і включають до меж свого впливу різні природні об'єкти (море і берег). Хоча реально такі правовідносини виникають навколо цих комплексних об'єктів, що вимагає їх закріплення в установленому порядку у якості об'єктів правовідносин, предмету правового регулювання.

Екологічні правовідносини мають відносну самостійність. Разом з тим, їх виникнення, зміна й припинення зумовлені необхідністю реалізації екологічних правовідносин, об'єктом яких є природне середовище, окремі об'єкти природи. Об'єкти екологічних правовідносин мають складну

внутрішню структуру, до якої входять два елементи: а) визначається як індивідуалізована частина природного ресурсу, або як у цілому навколишнє природне середовище; б) природні ресурси, навколишнє природне середовище є тією основою, з приводу чого здійснюється діяльність суб'єктів [4].

Відповідно до вимог Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р., який передбачає поділ природних ресурсів на ресурси республіканського та місцевого значення, до природних ресурсів загальнодержавного значення віднесено територіальні і внутрішні морські води, природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони .... Очевидно, що вищенаведені ресурси загальнодержавного значення, на думку одного з провідних науковців, є біологічно, екологічно й територіально пов'язані з відповідними землями та земельними ділянками [1].

Отже, вузькогалузевий підхід до визначення об'єктів земельних чи водних (морських) правовідносин останнім часом втрачає свої позиції через те, що на перший план висувається більш універсальний об'єкт правовідносин, що визнається як міжгалузевий (включає частину моря й частину берега).

До об'єктів земельних правовідносин Земельний кодекс (п. 3 ст. 2 ЗК) відносить усі землі в межах території України, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії (ст. 18 ЗК). Категорії земель України мають особливий правовий режим і розподілені на категорії, серед яких є землі водного фонду. До земель водного фонду (ст. 58 ЗК) [6] належать, зокрема, землі, зайняті морями, прибережними захисними смугами вздовж морів.

Правовідносини, об'єктом яких виступає природний або штучно створений елемент довкілля, в якому зосереджуються води - є водним об'єктом. Усі водні об'єкти (ст. 3 Водного кодексу) [3] на території України становлять її водний фонд, до якого, зокрема, належать внутрішні морські

води й територіальне море (ч.2 ст.3 ВК). Водний кодекс до своєї юрисдикції, крім водних об'єктів, включає також землі водного фонду (ст. 4 ВК) зайняті морями, прибережними захисними смугами вздовж морів.

Для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколоводних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ і інших водойм встановлюються водоохоронні зони (ст.87 ВК). Водоохоронна зона морів, морських заток і лиманів, як правило, має внутрішню і зовнішню межі, які збігаються з прибережною захисною смугою і визначається шириною не менше 2 км від урізу води [11].

Отже, таке становище вказує на те, що в чинному законодавстві України існує колізія, яка ускладнює процес застосування норм права. Йдеться про ст. 4 Водного кодексу України та про ст. 58 Земельного кодексу України, які повністю повторюють одна одну й при цьому знаходяться в різних кодифікованих нормативних актах, які визначають своє завдання як регулювання суспільних відносин, що виникають у межах конкретного об'єкта правовідносин. Як видно з наведеного вище, землі водного фонду підрозділяються на дві частини: безпосередньо покриті водою (водопокриті) й прилеглі до водойм (призначені для використання й охорони вод) [7].

Землі водного фонду є досить уразливими й чутливо реагують на відхилення від нормального стану. Необхідним уявляється жорсткіший підхід до розв'язання проблем охорони морських вод з боку берега. Наприклад, голова адміністрації Одеської області Сергій Гриневецький заборонив будівництво в 2 км прибережної захисної смуги Чорного моря на території міста та області будь-яких об'єктів, що не належать до природно-рекреаційних або оздоровчих [10]. Незважаючи на те, що землі водного фонду складаються з двох частин, вони мають певну єдність, оскільки основним цільовим призначенням їх є раціональне використання й належна охорона вод. Разом з тим чинне законодавство й сучасна наука і досі не змінили свого ставлення до морських вод і прибережної захисної смуги,

продовжуючи проводити політику диференційованого підходу до окремих об'єктів, що не мають нічого спільного один з одним.

Але розуміння того, що ресурси моря забезпечують існування людей, тваринного й рослинного світу та є обмеженими й вразливими об'єктами природи, сприяє усвідомленню суспільством необхідності вироблення підходів інтегрованого впливу на процеси, які відбуваються в межах об'єкта, що буде складатися з урахуванням особливостей морського простору перед берегом та частини суші перед морем. Саме таку частину треба виділити сукупно й визначити як окремий об'єкт правовідносин.

Навколишнє природне середовище складається з природних об'єктів - його невід'ємних складових частин, компонентів, які перебувають у стані природного взаємозв'язку. Природний об'єкт - це умовна правова категорія, якою оперує екологічне право. Використання зазначеної правової категорії дає можливість з позицій права індивідуалізувати певну частину природного середовища [8]. Право може визнати об'єктом природи й частину моря, і частину берега одночасно, визнавши їх єдиним об'єктом правовідносин, яка носитиме назву "прибережна смуга морів".

Назріла така ситуація, коли необхідно захистити живі ресурси моря за допомогою введення в дію нового, інтегрованого об'єкта правового регулювання, який би включив у себе одночасно й частину моря, і частину берега. Це дасть змогу: 1) підтримати й розвинути теорію про необмежену кількість об'єктів екологічних правовідносин, які необхідно створити за певної мотивації та включити до цього переліку "прибережні смуги морів" як такі що є окремим і самостійним об'єктом правовідносин; 2) захистити найбільш вразливу частину морського простору та берегової частини перед морем, об'єднавши їх і тим самим підвищити можливості охорони живих ресурсів морів України за допомогою такого об'єкта; 3) визначити межі такого специфічного та інтегрованого об'єкта й надати назву "прибережна смуга морів", що буде відповідати назві нового об'єкта правовідносин започаткованого в чинному законодавстві, яким є Постанова Кабінету

Міністрів України від 10 липня 1998 р. № 1057 "Про затвердження Концепції охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів"; 4) упорядкувати норми статей земельного й водного кодексів, з тим щоб зняти плутанину й привести норми вказаних кодексів у відповідність з урахуванням меж поширення впливу на об'єкти правовідносин кожного з кодексів або, що видається більш вдалим, реалізувати ідею прийняття Екологічного кодексу України як комплексного та інтегрованого нормативного акту, який би здійснював регулювання екологічних правовідносин, зокрема, таких його складових як земельних та водних.

1. Андрейцев В.І. "Механізм гарантування права власності на землю" // Столиця. - 2003. - 7 черв. - 3 лип. - С. 26.
2. Андрейцев В.І. Об'єкти земельних правовідносин за новим земельним кодексом: Науково-практ. коментарі № 2/2002. - С 13.
3. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року. № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. -1995. - №24. – С. 189.
4. Гетьман А.П. Вступ до теорії еколого-процесуального права України: Навч. посібник. - Х., 1998.
5. Ерофеев Б.В. Об экологических правоотношениях // Правовые проблемы охраны окружающей среды / Под ред. З.Н.Жевлакова. - М., 1998 – С. 91.
6. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 3. - С. 27.
7. Земельне право України: Підручник / За ред. О.О.Погрібного, І.І.Каракаша. - К., 2003. - С. 325.
8. Красов О.И. Экологическое право: Учебник. - М., 2001. - С. 25.
9. Малишко М.І. Екологічне право України: Навч. посібник. - К., 2001. – С. 15.

10. Одесский губернатор запретил строительство в прибрежной зоне  
[//www.korrespondent.net](http://www.korrespondent.net) - 18 сеп. 2003 р.

11. Див.: п.11. Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них, який затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 року. №486.